

6. Котюк В.О. Теорія права: Курс лекцій / В.О. Котюк. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
7. Колодій А.М. Теорія держави і права / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков, В.П. Пастухов, В.О. Сумін, О.Д. Тихомиров. – К.: Юрінформ, 1995. – 189 с.
8. Нерсисянц В.С. Філософія права / В.С. Нерсисянц. – М.: ИНФРА, 1997. – 627 с.
9. Історія держави і права України: навчальний посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Вентурі, 1996. – 304 с.
10. Общая теория права / Ю.А. Дмитриев, И.Ф. Кузьмин, В.В. Лазарев и др.: Под общ. ред. А.С. Пиголкина. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1996. – 384 с.

УДК 343.22:340.64

ПРОБЛЕМИ ПРИЙОМІВ АНАЛІЗУ ОТРИМАНОЇ З МІСЦЯ ПОДІЇ ІНФОРМАЦІЇ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ ПРИПУЩЕНЬ СТОСОВНО ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ

Узунова О.В., к.ю.н., доцент
Калюга К.В., аспірант

Запорізький національний університет

Статтю присвячено прийомам аналізу отриманої з місця події інформації. Розглянуто доказове значення інформації, зафіксованої та опрацьованої з використанням комп'ютерної техніки. Звернено увагу на прийоми і форми аналізу інформації з метою встановлення особи злочинця.

Ключові слова: аналіз інформації, криміналістичні прийоми, припущення (версії) стосовно особи злочинця, рекомендації криміналістики.

Узунова О.В., Калюга К.В. ПРОБЛЕМЫ ПРИЁМОВ АНАЛИЗА ПОЛУЧЕННОЙ С МЕСТА СОБЫТИЯ ИНФОРМАЦИИ И ОБОСНОВАНИЕ ПРЕДПОЛОЖЕНИЙ ОТНОСИТЕЛЬНО ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА / Запорожский национальный университет, Украина

Статья посвящена приёмам анализа полученной с места события информации. Рассмотрено доказательное значение информации, зафиксированной и обработанной с использованием компьютерной техники. Обращено внимание на приемы и формы анализа информации с целью установления личности преступника.

Ключевые слова: анализ информации, криминалистические приёмы, предположения (версии) относительно преступника, рекомендации криминалистики.

Uzunova O.V., Kalyuga K.V. PROBLEMS OF METHODS OF ANALYSIS OF THE INFORMATION GOT FROM PLACE OF EVENT AND JUSTIFICATION OF ASSUMPTIONS FOR CRIMINALS / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article is sanctified to the receptions of analysis of the information got from the place of event. We consider the probative value of information captured and processed using computer technology. Also, paid attention to receptions and forms of analysis of information with the purpose of establishment of criminal.

Key words: analysis of information, criminalistics receptions, suppositions (versions) on the offender, recommendations of criminalistics.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що знання криміналістичних прийомів, як найраціональніших й найефективніших засобів дій осіб, що проводять розслідування злочинів та їхня оптимізація дозволяє слідчому обирати той або інший тактичний прийом або засіб з метою своєчасного встановлення особи злочинця. У самих криміналістичних прийомах акумульовано досвід слідчої роботи, результат наукових узагальнень, відомих слідчому з теорії кримінальної справи, криміналістики, кримінології, психології та інших наук.

Метою статті є аналіз криміналістичних прийомів, який диктується фактичною потребою і практичною корисністю. З цього випливає основне завдання – проаналізувати, як саме можна удосконалити цей процес для досягнення позитивних результатів у роботі з обґрунтування припущень стосовно особи злочинця. Також необхідно звернути увагу на перелік можливостей прийомів, порядок і умови їхнього застосування в типових слідчих ситуаціях і створення на

базі електронно-обчислювальних машин довідково-інформаційного фонду з усіх криміналістичних прийомів.

Відомо, що постійно з'являються нові способи вчинення протиправних дій, розширюється коло предметів, матеріалів та речовин, з використанням яких вони скоюються.

Основним критерієм правильності добору прийому є його ефективність, тобто ступінь, темп досягнення мети та витрати ресурсів для ухвалення і його реалізації.

Якщо на практиці виявляється відсутнім якийсь прийом для вирішення різноманітних питань, слідчий повинен активізувати творчий пошук рішень для випадків, що не знайшли відображення в наборі запропонованих рекомендацій [1, 203-279].

Так, можна сказати, що у випадку, коли не діють відповідні прийоми – вони допомагають активізувати творчий пошук рішень для випадків, що не знайшли відображення в запропонованому наборі.

Проблема практичного використання встановлених залежностей піднімалася вченими і раніше. Спроби встановлення закономірностей у зв'язках, що існують між подією злочину, особою злочинця, місцем і способом вчинення злочину, особливостями злочинної поведінки завжди складали сутність криміналістичних досліджень. Проте, рекомендації, вироблені на основі статистичного аналізу інформації про розслідування, при ухваленні рішень слідчі застосовують доволі рідко через відсутність навиків самостійного оперативного аналізу численних та різнорідних даних [2, 107].

Початковий етап розслідування, як правило, характеризується невизначеністю, пов'язаною з браком інформації та її неповнотою, тому домінуючим напрямом діяльності слідчого на цьому етапі є «виявлення необхідної доказової і тактичної інформації та її носіїв (джерел)» [3, 9]. Це завдання вирішується з урахуванням слідчої ситуації, що складається, шляхом проведення комплексу слідчих, інших процесуальних і організаційних дій [4]. Найчастіше підставою для провадження слідчих дій є криміналістична версія.

Основним завданням початкового етапу, як правило, є встановлення особи, причетної до вчинення злочину. Тому збирання інформації про неї розпочинається з ретроспективного вивчення слідів, залишених на місці злочину, у пам'яті очевидців, тощо. Отримана інформація використовується для висунення версій про суб'єкта злочину, визначення напрямку його пошуку [5, 87-89].

Помилки і недоліки в слідчій діяльності, які допускаються на цьому першочерговому етапі розслідування злочинів, тягнуть за собою наслідки, найбільш негативні для встановлення у справі об'єктивної істини [6, 7].

Сьогодні, створено міцний методологічний та теоретичний фундамент для сучасних та майбутніх наукових розробок проблем використання отриманої інформації про особу злочинця під час висунення криміналістичних версій та планування початкового етапу розслідування злочинів.

Безсумнівно, С.О. Голунський, В.В. Донцов, В.Г. Лукашевич, І.М. Лузгін, В.О. Образцов, Б.М. Шавер, А.П. Шеремет, М.П. Яблоков та ін. надали істотну допомогу слідчій практиці, внесли чимало нового в теорію й практику фіксації та опрацювання криміналістично значущої інформації. Разом із цим, нові умови боротьби зі злочинністю, дослідження науки й техніки в розкритті злочинів і розвиток системи кримінального судочинства, вимагають проведення подальших досліджень у боротьбі зі злочинністю. Слідча практика накопичила певний позитивний досвід використання комп'ютерних технологій у фіксації та опрацюванні криміналістично значущої інформації, отримала за їх допомогою певні результати в процесі встановлення об'єктивної істини.

Водночас перехід на якісно новий рівень роботи з інформацією потребує глибокого наукового осмислення практичних напрацювань, підготовки більш досконалих, науково обґрунтованих методик застосування цих технологій у ході розслідування, а також упорядкування ряду питань, пов'язаних із доказовим значенням інформації, зафіксованої та опрацьованої з використанням комп'ютерної техніки. Таким чином, сукупність означених проблем представляє дану тему досить актуальною як із теоретичного, так і практичного погляду.

Проблема отримання інформації з місця події не нова, але практичні результати на теперішній час дуже низькі. Критика продовжує з'являтися в публікаціях науковців та практиків. Регулярно ці питання ставляться та жваво дискутуються на службових нарадах, наукових конференціях, «круглих столах», методичних семінарах та обговореннях.

Традиційно на сторінках підручників з криміналістики, а також різноманітних посібників та «порадників для слідчих» розглядаються переважно узагальнені правила, серед яких:

- типові завдання та принципи підготовки і проведення огляду місця події;
- типовий перелік можливих слідів відповідної події;
- методи та прийоми огляду;
- способи пакування слідів;
- типові пошукові версії.

Зрозуміло, що наявні типові рекомендації та інструкції, потребують відповідної конкретизації стосовно огляду місця події конкретного злочину. Тільки тоді вони будуть адаптовані та «запрацюють» на практиці. На підставі цього, ми підтримуємо думку тих науковців, які стверджують (не звертаючи увагу на наявний великий обсяг літератури та інформації, яка міститься в ній), що питання напрямів використання отриманої інформації про особу злочинця під час висування криміналістичних версій та планування початкового етапу розслідування, сьогодні ще не вичерпано і потребує подальших розробок.

Таким чином, необхідно конкретизувати сутність отримання інформації з матеріальних носіїв стосовно особи злочинця під час огляду місця події, з метою співставлення її з даними криміналістичних обліків, і використання для визначення кола можливих осіб, причетних до вчинення злочину.

Узагальнюючи слідчий досвід та власні спостереження, можна дійти висновку, що ще під час першочергових слідчих дій формуються типові попередні версії щодо особи злочинця. Збирання інформації відбувається у вигляді, придатному для її подальшого використання, зокрема, якщо йдеться про:

- зразки волосся – то з голівкою, яка є носієм генетичної інформації;
- біологічні сліди – то з придатних для цього матеріалів, а не таких, які містять спирт, що «вбиває» інформацію;
- носії, які швидко псуються – то обов'язково безперервна робота зі збирання та використання інформації (недопустимим є передавання справи іншій оперативній групі через те, що закінчується чергування попередньої, яка власне розпочала процес збирання);
- вже оброблену інформацію в аналітичних відділах – то безперервна оцінка цієї інформації і використання її для коректування слідчих версій і плану розслідування взагалі (як правило, оброблена інформація повинна «повертатися» до слідчого у вигляді рекомендацій і орієнтувань, а не поглинатися статистикою);
- сліди, тобто матеріально фіксоване відображення одного предмета або його частини на іншому предметі при їхньому безпосередньому контакті – то необхідно враховувати послідовні взаємозв'язки речей та навпаки: випадковості виключного характеру.

Шкодить також, необізнаність осіб, які беруть участь у пошуку джерел інформації про наявні бази даних.

Як правило, нам відома інформація про особу злочинця – це ознаки її зовнішності (анатомічні та функціональні), включаючи особливі прикмети особи, які містяться в матеріальній обстановці (сліди, предмети, сліди-речовини, документи, документи установ) або отримується опосередковано через спосіб вчинення злочину; про знаряддя злочину; про предмети і сліди їхнього застосування, які використовувалися злочинцем під час підготовки, вчинення та приховування злочину. Ця інформація, що отримана з навколишньої матеріальної обстановки місця події та поміщена в криміналістичні обліки, використовується з метою визначення кола осіб, підозрюваних у скоєнні злочину.

Під час огляду місця події, слідчий виділяє із всієї наявної інформації дані, що мають імовірне відношення до досліджуваних обставин, вивчає їх і потім відбирає факти, що дійсно перебувають у причинно-наслідковій, тимчасовій і іншій формах зв'язків із зазначеними обставинами, – формує інформаційний базис версії. Далі він, користуючись наявними знаннями, особистим досвідом і даними узагальненої практики, оцінює сукупність встановлених фактів і передбачувану причину, формує на цій основі умовивід у вигляді можливого судження, що дає ймовірне пояснення походженню або властивості окремих обставин злочину або події злочину в цілому. Так, він окреслює приблизне коло категорій підозрюваних, які можливо причетні до події злочину і яких слід розшукувати. Шляхом аналізу версії звужує їхнє коло. Цьому слугують різноманітні криміналістичні обліки.

Прийоми і форми аналізу інформації з метою встановлення особи злочинця, що використовуються в криміналістиці не відрізняються від тих, які застосовують у будь-якій галузі наукової чи практичної діяльності. Це процеси обґрунтованого припущення, відділення, порівняння, аналізу, синтезу, діагностики, гіпотези, безпосередні та опосередковані висновки, індукції, дедукції, аналогії, абстрагування, пропозиції, які не підміняються, а доповнюють один одного. Вони отримують вираження в порівнянні наукових положень, даних досвіду з матеріалами конкретної справи, у співставленні одиничних фактів. У них акумульовано досвід слідчої роботи, результат наукових узагальнень, відомих слідчому з теорії криміналістики, кримінології, психології та інших наук.

Порівняння дозволяє визначити тотожність і розходження між знову відкритими фактами, зіставити їх із уже відомими. У процесі аналізу досліджуються окремі властивості відкритих фактів, їхні окремі сторони й взаємозв'язки. Аналіз створює умови для розкриття в кожному конкретному факті особливого, того, що поєднує його з іншими фактами або відрізняє від них. Метод індукції через відбір фактів дає можливість згрупувати факти, які мають які-небудь загальні ознаки й можуть бути пояснені за допомогою однієї гіпотези (версії). Логічний аналіз фактів може бути спрямований на пошуки протиріч між ними, їхнє уточнення.

Тактичні прийоми, які застосовуються при збиранні криміналістично значущої інформації про злочинця, останнім часом поповнилися слідчою ситуацією, тактичною рекомендацією, тактичним рішенням, тактичною операцією, тактичною комбінацією і т.д. [7, 226-237; 8, 158]. Аналіз і оцінка слідчої ситуації мають істотне значення, тому що дозволяють:

- зорієнтуватися у всьому різноманітті фактів і явищ, які відносяться до особи злочинця на даний момент розслідування;
- усвідомити наукові знання (рекомендації криміналістики) щодо типових матеріальних джерел (слідів), у яких відбувається подія злочину;
- опанувати методики та практики пошуку таких джерел, отримати від них належну інформацію, її фіксація та подальше збереження;
- виконувати практичну роботу з цими джерелами інформації;
- співставляти отриману інформацію з даними оперативних і криміналістичних обліків;
- висунути відповідні версії про місцезнаходження і сліди, що містять інформацію про властивості особи злочинця;
- визначити найбільш доцільні тактичні прийоми, рекомендації, комбінації зі збирання слідів і встановлення злочинця;
- вибрати найбільш ефективні техніко-криміналістичні засоби і методи для цих цілей;
- вибрати найбільш ефективні форми використання спеціальних знань і взаємодії з органами дізнання з метою одержання криміналістично значущої інформації про особу злочинця;
- вивести з версій слідства;
- спланувати початковий етап розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмічов В.С. Криміналістичний аналіз розслідування злочинів: монографія / Кузьмічов В.С. – К.: НАВСУ-НТВ «Правник», 2000. – 450 с.
2. Компьютерные технологии в юридической деятельности: учеб. и практ. пособ. / [Зинченко К.Е., Исмаилова Л.Ю., Караханьян А.Н., Киселев Б.В. и др.]; под ред. В.В. Крылова, Н.С. Полевого. – М.: БЕК, 1994. – 304 с.
3. Драпкин Л.Я. Ситуационный подход в криминалистике и проблема периодизации процесса расследования преступлений / Л.Я. Драпкин // Проблемы оптимизации первоначального этапа расследования преступлений: межвузовский сборник науч. тр.; М-во высш. и средн. спец. образ. РСФСР Свердловск. юрид. ин-т им. Р.А. Руденко. – Свердловск, 1988. – 144 с.
4. Криминалистическая характеристика расследования преступлений как результат разрешения следственных ситуаций / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.jourclub.ru/5/281/3>. – 26.10.2007.
5. Страхова С.В. Оценивание версий в процессе расследования преступлений как задача распознавания образов / С.В. Страхова // Вестник СевГТУ. – Сер. Информация, электроника, связь: сб. науч. тр. – Севастополь, 2006. – Вып. 74. – С. 86-90.
6. Ищенко Е.П. Проблемы первоначального этапа расследования преступлений / Ищенко Е.П. – Красноярск, 1987. – 168 с.
7. Шермет А.П. Криміналістика: Навчальний посібник / Шермет А.П. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.
8. Сибірна Р.І. Використання криміналістично-значущої інформації для встановлення особи злочинця / Р.І. Сибірна, Р.М. Безхлібник, В.М. Бараняк // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – Луганськ: РВВ ЛАВС Луганськ, 2005. – 262 с.